

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
Ser. 46

Title: *Vadatha*

46

_____	:	Vāṇārtha	:	Title
_____	:	Mahadev Pandit	:	Author
_____	:		:	Editor
_____	:		:	Year, Vols.
_____	:		:	Publisher
46	:	(न्याय)	:	Remarks

उपज्ञीय.

श्रीगणेशाय नमः ध्यात्वा शिवं धियुगुलं विबुधैरुपास्य नृणां गुरोश्चरणपंकजमादरेण भक्त्यो विभाव्य सुधिया तदुदीरिता
 र्थं विदुर्मुदे किमपि कौतुकमातनोति अथा नुमानं निरूप्यते अत्र असंगतं प्रयुज्यते सभियुक्तं वचनात् प्रसङ्गासं
 भूतं गे अत्र नुमानं कथं प्रसङ्गान्तरं निरूप्यते इति न शक्यं व्याप्तिज्ञानमनानुमानस्य इन्द्रियात्मकप्रसङ्गकथेतया क
 र्यसंगते इव सुबन्वात् न च प्रसङ्गोपाधौ हेतुता वसरस्तथा निर्वो ह्येककार्यत्वे षोडासंगतिरिष्यते इति सभियुक्ते
 न प्रसङ्गादिसंगतिविभाजकोपाधिषु द्वाभ्यतमाना क्रोतस्मकार्यत्वं स्य संगतित्वमिति वाच्यं तत्र सहेतुता पर
 स्य अजस्रत्वं च लक्षणाया तादात्म्यनिरूपकत्वात् नंतरसंबंधेन हेतुता संबंधिपरतया कार्यस्य तादृशसंबंधित्वरूपसं
 गतिविभाजकोपाध्या क्रोतत्वात् न च प्रसङ्गस्यापि अदृष्टद्वारा अनुमानकार्यत्वेन पूर्वाभिहितानुमानकारणप्रसङ्ग
 साधारणकार्यत्वं कथं संगतिः अनंतराभिधानव्याप्या हि संगतिरिति सभियुक्तेरपि अनंतराभिधानव्याप्यत्वेव संग
 तिलक्षणत्वेन तदनाक्रोतत्वादिति वाच्यं संबंधविशेषस्येव संगतिपदार्थितया विशेष्यस्य च एकसंबंधिज्ञानमयसंवे
 धिस्मारकमिति रीत्या स्मृतिद्वारा अनंतराभिधानप्रयोजकत्वात् रूपत्वेन तादृशानंतराभिधानप्रयोजकसंबंधत्वं स्य ता
 दृशप्रयोजकता विशेषसंबंधेन अनंतराभिधानविशिष्टसंबंधत्वेव संगतिलक्षणलक्ष्यतावच्छेदकेन प्रसङ्गनिष्ठा
 नुमानकार्यत्वं स्य तदनाक्रोतत्वात् अनुमाननिष्ठप्रसङ्गकार्यत्वेव तदाक्रोतत्वात् तस्य संगतिलक्षणाक्रोतत्वात् संगतिलो
 पपत्तेः एवमेव यत्र कार्यनिरूपणानंतरं कारणनिरूपणं तत्र कारणत्वं स्य संगतिलक्षणाक्रोतत्वेन संप्रपञ्चं अत्रैव बोध्यं
 सर्वत्र संगतिर्द्विविधा पूर्वाभिहितनिरूपिता नंतराभिधेयनिष्ठा अनंतराभिधेयनिरूपितपूर्वाभिहितनिष्ठा च अनुमा
 ननिष्ठप्रसङ्गकार्यत्वात् प्रसङ्गनिष्ठानुमानकरणत्वं द्वितीया परस्परसंगतेरेव औचित्यावगतत्वेन संप्रदायसिद्धत्वा
 त् इत्येवमपि अनंतराभिधानप्रयोजकसंबंधत्वं संगतिपदप्रवृत्तिनिमित्ताक्रोतत्वेन एकशेषस्य कर्तुं मशक्यत्वाच्च
 यत्र च आधारानि निरूपणानंतरं प्रसङ्गसंगत्या आधेयादिनिरूपणं तत्राध्याध्याये आधेयता एव आधारानि नि
 रूपितसंगतिवत्तादधारादपि आधारता एव बोध्या निरूपितसंगतिर्हेतुसंभवेन सर्वत्रैव संगतेः परस्परनिरूपित
 त्वमव्याहृतं एव च अनंतराभिधानव्याप्यत्वं आधसंगतेर्लक्षणे पूर्वाभिधानव्याप्यत्वं द्वितीयसंगतेर्लक्षणे अनं

उप. सं.

निराभिधेयानिष्ठं पूर्वभिहितनिष्ठसहितं अनंतराभिधानप्रयोजकं यथाक्रमेण लक्ष्यतावच्छेदकं अनंतराभिधान
प्रयोजकसंबंधत्वं उभयसाधारणसंगतिमात्रलक्षणं तल्लक्ष्यतावच्छेदकं अनंतराभिधानव्याप्याहिसंगतिरित्या
द्यसंगतिलक्षणपरा प्राचीनोक्तिरपि इतरोपलक्षिका दृष्ट्या नच अनंतराभिधानप्रयोजकसंबंधत्वस्य लक्ष्य
तावच्छेदकतया लक्षणत्वास्तवद्विवाच्यं लक्ष्यतावच्छेदकस्य लक्षणत्वे बाधकोभावस्य अन्यत्रोपपादितत्वात् शास्त्री
यसंगतिव्यवहारविषयत्वे लक्ष्यतावच्छेदकसंभवाच्च एवच अनंतराभिधानव्याप्याहिसंगतिरिति प्राचीनोक्तिरुक्त्या सामान्यस्य
नहिसंगतिरनंतराभिधानव्याप्याहिसंगतिकारोक्तिः श्रुत्येति प्रतिपाति अर्थिकं अस्मिन् तत्रानदीप्रकाशे अनुसंधेयमिति संक्षे
पः तत्र अनुमितिकरणमनुमानं अत्र अनुमितिकरणलक्षणं अनुमानलक्षणतावच्छेदकं ननु अनुमानलक्षणं अनुमितिक
रणलक्षणतया लक्षणलक्षणतावच्छेदकयोरेकः नच शास्त्रीयानुमानव्यवहारविषयत्वेनेवात्र लक्ष्यतावच्छेदकमिवाच्यं भा
वमुत्पत्त्या अनुमितावपि शास्त्रीयानुमानव्यवहारविषयत्वेन तस्याधारण्यस्य लक्ष्यतावच्छेदकत्वात् नच लक्षणात्
क्ष्यतावच्छेदक्योरेकस्य दोष इत्युक्तमेवेति वाच्यं तथापि घटो घटः इत्येताविवेच्यो नरुतेन लक्षणावाक्यजन्यशाब्दबोधानु
सृतः अथ घटो घट इत्यादौ कथं न शाब्दबोधः अन्यत्र कृतशाब्दबोधसामग्र्या तत्रापि सत्त्वात् इति चेन्न शाब्दबोधसामग्र्या
विषयस्येदमभिन्नतया घटो घट इत्यादौ शाब्दबोधाननुसृतं न तस्यामग्निसिद्ध्या आपादकोभावात् नच योग्यताज्ञानस्य आप्त
निष्ठप्रसास्यता हस्तविशेषतावच्छेदकत्वेन अनंतं तु तापनिरिति विशेष्यतावच्छेदकं निष्ठप्रसास्येन तस्य हेतुतया पूर्वघट
इत्यारित्युक्त्या शाब्दसामग्र्यवापारिकेति वाच्यं अत्रामाष्यज्ञानो ननु कदाचनुराधेन योग्यताज्ञानस्य विशेष्यतावच्छेदकत्वेन
आत्मनिष्ठप्रसास्ये हेतुत्वात् अस्तु वा विशेष्यतावच्छेदकं निष्ठप्रसास्यतया हेतुत्वं तथापि न इति विशेष्यतावच्छेदकतात्वेन घटो
धवच्छिन्नप्रकारताशालि शाब्दप्रति घटत्वाद्यनवच्छिन्नोपाविशेष्यता तदेकैकतासंबंधेन घटत्वाद्यनवच्छिन्नप्रकारताशालि योग्य
ताज्ञानस्य हेतुतया घटो घट इत्यादौ तादृशकारणाभावेन शाब्दबोधासंभवात् अत्र कार्यतादिशि घटत्वाद्यनवच्छिन्नं घटत्वादिपयो
भ्यवच्छेदकता कथं तेन घटो नीलघट इत्यादौ न व्यभिचारः अत्र कार्यतादिशि विशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्नं निवेशो ननु दोष
इति न शक्यं तथापि घटो नीलघट इति योग्यताज्ञानात् प्रत्यघट इति शाब्दानुसृतं नकारणतादिशि शिथुघटत्वाद्यनवच्छिन्नस्य
निवेश्यतया घटो नीलघट इत्यत्र व्यभिचारवारणाय कार्यतांशे तन्निवेशस्य आवश्यकता अस्तु वा तथा तथापि नानुसृतं इति
नवीनास्तु विशेष्यतावच्छेदकतया घटत्वाद्यनवच्छिन्नप्रकारताशालि शाब्दबोधे घटत्वादिभ्यस्त्यतिरिक्तहेतुतामिगी ह्य

घटो घट इत्यादौ शाब्दबोधवारयति तच्चिह्नं तथासति व्यभिचारवारणात् शिथुघटत्वाद्यनवच्छिन्नस्येव प्रकारतायां निवेशेन अवश्योपेयायां
घटो नीलघट इत्यादिशाब्दबोधवारकनीलघटत्वादिभ्ये हेतुतायां घटो नीलघट इत्यादौ विशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्ननिवेशेन
वादिभ्यो बोधनव्यभिचारोत्पत्तिरिति शाब्दसामग्र्यतात्वात् हेतुतावच्छेदकसंबंधेन घटत्वाद्यनवच्छिन्नविशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्ननिवेशेन
योपपत्ते घटत्वादिभ्यस्त्यतिरिक्तहेतुतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्नप्रकारतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्नविशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्ननिवेशेन
भवत्तु शाब्दविशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्नप्रकारतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्नविशेष्यतायां घटत्वाद्यनवच्छिन्ननिवेशेन
तेनोक्तव्यभिचारसंभवादिसिद्धिरिति तथाप्यतिरिक्तहेतुतायां प्रत्युक्तं गौरवस्य दुर्बलतादिति चेन्नैव अनुमितिव्यवहारशास्त्री
यानुमानव्यवहारविषयताविशेष्यता तादृशविषयताविशेष्यता अनुमानव्यवहारविषयतावच्छेदकं नच अनुमाननामकपुरुषविशेषसाधार
णजन्यशाब्दबोधानुपपत्तिभावात् यद्वा अनुमानशाब्दवाच्यत्वं लक्ष्यतावच्छेदकं नच अनुमाननामकपुरुषविशेषसाधार
ण्यत्वेन तस्य लक्षणत्वं संभवद्विवाच्यं तादृशपुरुषविशेषस्य आधुनिकानुमानसंकेतविषयत्वेन अनुमानपदवाच्यतावच्छेद
अन्यत्रोपपादितत्वात् वस्तुतस्तु अनुमानशाब्दवाच्यत्वं अनुपूर्वमाधातुतदुत्तरमुद्रया स्वस्वशक्तिगृह्यतया परार्थोपपत्तिरिति
द्वारा जायमानपरस्परान्वयबोधविषयत्वं न तु यथाश्रुतं व्याप्तिज्ञानादिरूपानुमानतस्याभावात् एवच अनुमाननामकपु
रुषसाधारण्यसंभवापि नेतिसारं प्रकारतात्त्विकमूलको दृष्टव्यमिति संक्षेपः इदं च अनुमानमात्रलक्षणं अनुमानप्र
माणलक्षणं च प्रमानुमितिकरणं एवमुपमानादावपि अग्रे बोधं परामर्शजन्यज्ञाने अनुमितिः अत्र परामर्शजन्यज्ञानहेतु
क्षणे अनुमितिरुत्पत्तिरिति लक्ष्यतावच्छेदिका नच परामर्शप्रसक्तस्य विषयतया परामर्शजन्यज्ञानसंज्ञातिव्याप्तिरिति वाच्यं पराम
र्शहेन जनकताया अग्रे विवक्षणेन अनतिप्रसंगत्वात् अत्र वदति प्रसक्तप्रतिविषयस्य हेतुत्वे प्रमाणाभावादेवानतिप्रसंगः
अत्र केचित् प्रसक्तप्रतिविषयस्य अहेतुत्वे विनष्टरुपादीनां प्रसक्तापत्तिः तत्रापि ननु संयुक्तसमवायस्य प्रकारणसत्त्वात् नच
यत्क्षणव्यवहितपूर्वक्षणावच्छेदेन यत्र देशकारणात्वावच्छेदकसंबंधेन कारणं तत्क्षणवच्छेदेन तत्र कार्यं इत्येव रूपसामग्रीया
सिद्धीकारात् न विनष्टरुपादीनां प्रसक्तमापादयितुं शक्यं तत्र कार्यव्यवहितपूर्वक्षणे रूपस्यासत्तात् तन्निष्ठं ननु संयु
क्तसमवायधिकारणात्मा तादृशक्षणावच्छिन्नत्वात् अवच्छेद्याधिकरणस्यैव अवच्छेदकत्वात् इति वाच्यं उक्तसाम
ग्रीयाव्यतिरेकसमानविशेष्यकत्वं प्रसास्यताज्ञानेनोक्तो कार्यकारणभावा नुपपत्तेः अत्रापि गतपाकदिविषयकज्ञानाद
नागतपाकविषयके बोधस्य अनागतविषयव कार्यव्यवहितपूर्वक्षणावच्छेदेन विषयतास्य कारणतावच्छेदकप्रसास्य

वादार्थः अ

४

भूतत्वादिमूर्तत्वादिसंकीर्णमिति ज्ञानसत्त्वेतत्त्वादेः ज्ञानित्वज्ञानानुसादस्य अनुभवसिद्धतयामधिमानं त्रादित्यायेन स्वातं
 येषोवप्रतिबंधकत्वागीकारात् न च सर्वेषां तादृशानुभवात् नैवमिति वाच्यं सर्वेषामनुभवाभावापि प्रेक्षावता अनुभववत्
 नैवशास्त्रे हेतुवत्प्रतिबंधकत्वं स्पष्टं पीरकत्वं अन्यथा न्यायवैशिष्टिके तत्रापीनाभिज्ञाना विदुषामपि व्यापकत्वा
 मानाधिकरण्यादिरूपव्याप्तिज्ञानसत्त्वे एवानुमितिः साध्याभाववद्वृत्तिरूपव्याप्तिचारज्ञानसत्त्वेन तादृशव्या
 प्तिज्ञानमित्यनुभवाभावेन अनुमितो तादृशव्याप्तिज्ञानहेतुत्वं तादृशव्याप्तिज्ञाने तादृशव्याप्तिचारज्ञानस्य मणि
 मंत्रादिन्यायेन हेतुत्वं न सिध्यत् न च साक्यं ज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वं न कस्यापि प्रेक्षावता अनुभवसिद्धिमिति वाच्यं
 विषयतया ज्ञातित्वज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वरूपज्ञातिबाधकत्वाकृतमध्यसाक्यं परिगणितवतामाचार्येण
 प्रेक्षावताभावस्यैव नापि वक्तुमशक्यं साह किंचानुभवसंदेहः लाघवतत्रत्यनिर्णायकत्वं सर्वतंत्रसिद्धं कथमन्यथावा
 व्याप्यै प्रत्यक्षता विवर्ते लाघवेन अती प्रियतागीकारो न्यायिकानां पर्यायच आख्यातादेः कर्तव्यावकाशाविवादो
 र्वापिमततन्लाघवप्रदर्शनेन तत्र सङ्गागीकारः तथा च लाघवेन साक्यं ज्ञानप्रतिबंधकत्वं मावश्यकं तथाहि
 तादृशप्रतिबंधकत्वं ज्ञातित्वभावाप्यमूर्तत्वं सङ्गापि तत्र समातकरीनोपाधि ज्ञातित्वभावावच्छेदकमित्यवच्छेदकं
 नैव दर्शनवन्मगुरुपण ज्ञातित्वज्ञाने प्रतिबंधकत्वं न कल्प्यते तादृशज्ञानकाले साक्यं ज्ञानस्यावश्यकतया तत्र प्रतिब
 धकत्वे वापपत्तेः एवमस्यैव विविधैर्भूतत्वं संकीर्णं भूतवत्तलमित्यादिविशिष्टा वैशिष्ट्यावगाहि अयं स्यात्सिद्धिः
 गुरुभूताया ज्ञातित्वानुमिद्योद प्रतिबंधकत्वं न कल्प्यते तादृशसामग्रीकलितद्वैविध्यविशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिर्णया
 त्मकसाक्यं ज्ञानस्यावश्यकतया तत्र प्रतिबंधकत्वं वापपत्तेः न च तज्ज्ञातिसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदकत्वं स
 त्ति तज्ज्ञातिसमावृत्तिप्रतियोगिताकमेव समानाधिकरणत्वसिद्धिर्ज्ञातिसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदकत्वं स्वावच्छिन्न
 साक्यं नानुगतमिति वाच्यं तावताक्षयभावात् स्वसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदकत्वं स्वावच्छिन्न
 प्रतियोगिताकमेव समानाधिकरणत्वं समानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदकत्वं स्वावच्छिन्न
 रूपसंभवाच्च अधिकमन्यत्र महेतोद्गम्य अथ परामर्शस्यैव स्मृतिव्योत्पत्तयानसाक्यं न च वाक्ष्या

४

त्वादित्याप्यवमादाय विनिगमनाविरह इति वाच्यं सर्वचाक्षुषादिसामग्र्य आभावात् स्मृतीर्भूयस्त्वनियमेन परामर्शजनक
 तायां निश्चयत्वानिवेशप्रयुक्तलाघवस्यैव विनिगमकत्वाच्च अतएव मानससामग्र्याः संभवेऽपि मानसव्याप्य
 मादाय विनिगमनाविरहः न च अनुमिद्योदरपि निश्चयतनियमेन अनुमितित्वादि व्याप्यवमादाय विनिगमनाविरह इति
 वाच्यं अनुमिद्योदिसामग्र्या अपि सर्वत्र संभवात् अनुमितिव्याप्यत्वं अनवच्छिन्नत्वं न च स्मृतिव्याप्यवपरामर्श आ
 ननु गतोद्धेधकत्वं तापस्यामानव्याप्यत्वमेव सम्यक् विशिष्टानुभवविशेषणज्ञानस्य हेतुतामानसव्याप्यवपित्त
 विशेषणज्ञानहेतुतापस्यासाम्यादिति चेन्न स्मृतिव्याप्यत्वपि उपेक्षात्मकपरामर्शे हेतुमित्यपलाप्यतः न च वमा
 नसव्याप्यत्वमेवास्त्विति शक्यं भान्तिवश्रुतयोमानसव्याप्यज्ञातित्वस्य उपकारसमतया युक्तिसिद्धतया च
 तत्साक्यस्य दुर्वचत्वादिति चेन्नैव व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मता ज्ञानस्यैव परामर्शतात् न च वमपि विशेषणज्ञानविधया
 परामर्शजन्य विशिष्टज्ञानमात्रेति व्याप्तिरिति वाच्यं परामर्शेन जनकताया विवक्षितत्वात् न च संभवः समानवि
 शेधकत्वा नुशेधनव्याप्यवस्यैव निश्चयत्वेनानुमितिहेतुतया निरुक्तपरामर्शेन जनकतादिति वाच्यं व्याप्यवस्यैव
 निश्चयत्वं व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मता ज्ञानस्यैव परामर्शतात् न च तथापि वाक्क्याप्यधर्मवत्त्वं त्वानुमिद्योदिविशिष्टवैशि
 ष्यवोपेक्षा नैव यत्नेन विशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयविधेयव्याप्यत्वानेसादिविशिष्टवैशिष्ट्यवोपेक्षा निश्चयव
 नेतुतया विशिष्टस्मरणत्वं अनुभवतनविधया तादृशनिश्चयत्वेन हेतुतया तत्रातिव्याप्तिरसंभवात् अधिकमन्यत्र महे
 तेन ज्ञानस्य विशेषणीयत्वेन व्याप्तिधटकतया असावविषयकतत्रातिव्याप्तिरसंभवात् अधिकमन्यत्र महे
 तोद्गम्य न च तथापि व्याप्तिः साध्यादिभेदेन स्वरूपभेदेन च भिन्नतया पक्षस्य रूपभेदेन भिन्नतया लोपादिति अ
 न्यपक्षकान्यसाध्यानुमिताव्याप्तिरिति वाच्यं मणिघटितलक्षणकरणेन अदोषात् अतएव हीधेति वारण
 व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मता ज्ञानजन्यज्ञानानुमिति रिति चिन्तामणि करेन लक्षणवाक्यं वाक्क्याप्यवर्तननिश्चयव
 चेकिन्नकारणप्रतियोगित्वाभावाविषयकनिर्णयतायाः सामानाधिकरण्येन अवच्छेदिकाया ज्ञातित्वात्ता अनु
 मितिः इत्यर्थकतया व्याख्यातं वस्तुतस्तु अभावाविषयकत्वं लक्षणेनोपादेयमेव प्रयोजनतावात् न च वस्तुविशि
 ष्टवैशिष्ट्यवोपेक्षितप्रसंगः कथं वारणीय इति वाच्यं इच्छाप्रसङ्गविचारवारणाय विशिष्टवैशिष्ट्यवोपेक्षे विषयणता

वादा
५

वेहेरकप्रकारक शुणवेनेवेहेतुतया अतिप्रसंगाभावात् अंतरापिषयस्मरणक्येनेगौरवात् यत्तु आपत्तेः उभायाद्या
 प्यवतानिश्चयत्वेनेहेतुतया अतिप्रसंगाभावात् अभावाविषयकतुसवशे उपदिशमिति तन्न आपत्तेरापादसंशयनि
 दृष्टिफलकत्वानुरोधेन संशयनिश्चयसाधारणापाद्यव्यवत्ताया नतेनेवतत्रहेतुतया तत्रपक्षधनेतोशे अत्रामाप्य
 निश्चयारकदितापाद्यव्यवत्ता निश्चयत्वेनेहेतुतया अतिप्रसंगाभावात् यदपि अभावप्रसङ्गे प्रतियोगिता
 वहेरकप्रकारक प्रतियोगिनिश्चयत्वेनेहेतुतया वद्वि व्याप्यधर्मवान्यवतोनास्तीत्याद्यभावप्रसङ्गे अतिप्रसंग
 वारणाय अभावाविषयत्वे हेतुपादेयमिति तदपि अभावप्रसङ्गे हि विशिष्टेवेशिष्ठमर्यादानातिशतेति तत्रप्र
 तियोगितावहेरकप्रकारक प्रतियोगिनिश्चयत्वेन स्वातंत्र्येणाहेतुतात् नचैतद्विशिष्टस्मरणे अतिव्याप्तिवारणा
 यतदुपादेयमिति वाच्यं वरमज्ञानपदस्य अनुभवपरतयेवतत्र अनतिप्रसंगात् वस्तुतो ज्ञानपदस्य अनुभवपरतमपि
 नादरणीयं कारणतायाः कार्यतावहेरककारणतावहेरकसंबन्धेदेनाभिन्नतया परामर्शस्य येन संबन्धेन अनुमिति
 कारणतातत्संबन्धवित्कारणताया एव लक्षणविधितया अनतिप्रसंगात् अनुभवस्य विशिष्टस्मरणवक्ष्यमाणो
 कांतराकारहेतुतया अनुभवस्य व्यापारसंबन्धावकिन्नुकारणता रूपकरणवानुरोधेन स्वजन्यसंस्कारसंबन्धेन
 अनुभवस्य विशिष्टस्मरणहेतुता तथा हि सर्ववादि समते अन्यव्यतिरेकसिद्धतावदनुभवस्य स्मरणहेतुत्वं तत्र
 व्यापारद्वारेव विनष्टे अनुभवस्मरणस्यात् व्यापारश्च संस्कारविशेषात्तावनारकः नच निर्युक्तिकोयं संस्कारः स्म
 रणे अनुभवस्य ध्वंसकारहेतुत्वं संभवात् प्रतियोगिध्वंसयोरेककार्यजनकतानियमस्या प्रयोजकत्वादिति वा
 च्यं तस्या हि द्वारे कालरोगयो रस्मरणप्रयोजकत्वानुपपत्तेः संस्कारनाशकतयेवतयास्तथाहात् नोपमद्यते
 च पुनः पुनः स्मरणस्य अतिस्मृतिप्रयोजकताविजाताय संस्काराध्ययकत्वेनेव तत्संभवात् नचोद्धार्येकं सति
 तिसृष्वनिरवतथास्मृतिप्रयोजकतेति वाच्यं एकस्मादेव अनुगताद्वाधकविशेषात् पुनः पुनः स्मृतस्यानुभूतस्य
 च स्मरणमवश्यं जायते न तथाप्यतस्येति सार्वलोचिकानुभवस्य तादृशोद्वाधकसंस्कारविजातीयसंस्का
 रापगमेन विनोपपादना संभवात् अननुगतेद्वाधकत्वमनायाच्यते गौरवात् अतएव दीधितिकारोपि ज्ञातव्यं
 पुनः पुनः स्मरणत्वं दृढतरसंस्कार इति एवं हि आदिप्रसङ्गोस्तेन व्यवहितकाल एव च स्मरणानुपेक्षात्मका

५

नितस्यतद्विनेस्मरणानघटस्मरणोपपत्तेः अनुभवध्वंसस्य विद्यमानत्वात् पंचनामुद्वाधकानां विशेषतः स्मरणहेतुत्वकल्प
 ने गौरवात् अस्मृतात् पूर्वप्रसङ्गसामग्र्याः प्रतिवधात्पुनः संस्कारस्य फलनाशयतया तदसंवादवनापत्तेः किंच एतन्मते
 उपेक्षाभेदाः स्मृतिजनकतावहेरककारणनिवेशनीयास्तपोचविशेषणविशेषात्तावमेवादतीव गौरवं उपेक्षावृत्त्यनु
 गतानातिप्रसङ्गे स्पष्टव्यवत्तावतएव भेदनिवेशायोगात् अस्मृन्मते च संस्कारानुसृत्यैव स्मरणसंभवेन तत्रतथापि
 वेगात् नच संस्कारजनकतायाः तन्निवेशात् साम्यामिच्छाशक्तीय उपेक्षात्मकत्वानां संस्कारप्रतिबधकत्वापगमात् नचैव
 मुपेक्षानंतरमेतादृशज्ञानात्संस्कारानुपपत्तिः उपेक्षाव्यक्तिनाशानंतरमेव तत्र संस्कारोपगमात् तन्निवेशणवद्विती
 यक्षणापि संस्कारोपपत्तेः सति विरुद्धेण तद्व्यतिः प्रतिबधकत्वेनेव वाक्यनीयत्वात् स्मृतौ तु न तेषां प्रतिबधकत्वसंभवः
 तद्विनाशे स्मरणप्रसंगात् नच ध्वंसानांतयात् उपेक्षात्मकत्वानां नंतरं उपेक्षात्मकत्वानां स्मरणानुपपत्तेः अथवाप्यु
 संयोगव्याप्तिनां प्रतिबधकत्वमादाय विभिन्नमनाविरुद्धतेति चेन्न हि एकैकमुपेक्षाभेदमवच्छेदकैस्तेष्वेवैकैर्वाचितं
 कारणताकल्पनीया नचैवमविरलकमेत्यन्न उपेक्षात्त्वानंतरं संस्कारोपपत्तिः तदुभयतर्गतद्वितीयव्यतिरेकसिद्धावच्छेद
 स्वैक्यार्थकालघटितया कारणतापगमात् तदुभयभेदयोरेककारणतावहेरकत्वेपि बहुना भेदानां संज्ञानिवेशेन
 लाघवानपायात् नच स्मृतिजनकतायामपि एतादृशी रीतिरनुमर्तयति वाच्यं यत्रोपेक्षात्मकानामेव बहुना व्य
 र्त्तनामतीतत्वं तत्संस्कारात्तद्व्यतिः सिद्धाशेषकारणस्यैव स्मरणप्रसंगात् एतेन अस्तु संभवानारकः संस्कारः
 तस्य सविषयकत्वं पुनरप्रामाणिकं अपूर्वस्य यागादि व्यापारस्य वत् निर्विषयस्यैव तथानुभवव्यापारता संभवात्
 नचैवैकविषयकत्वानाहितसंस्कारेण विषयान्तरं स्मरणोपपत्तिः समानविषयकध्वंसः संस्कारद्वारा स्मरणहेतुतात्
 कारणव्यापारस्य सामग्रीर्घटकत्वाच्च नचैवतन्मते सामान्यतः संस्कारप्रतिज्ञानत्वेनेव हेतुतया पटादिज्ञानाहित
 संस्कारस्यापि घटादिज्ञानव्यापारत्वात् कथमापत्तिरित्यसिद्धिर्वाच्यं तन्निष्ठासाधारणापधायकता निरूपकस्यै
 वतद्व्यापारत्वात् नचैव त्रघटपटभयसमूहात्त्वबनस्य घटांशे एवोपेक्षात्वं तत्रतादृशज्ञानस्य पटस्मारकसंस्कारस्य
 पथापारबलात् पटस्यैव घटस्यापि स्मरणोपपत्तेः यस्यैव सो घटाधनुर्भवानंतरं घटविशेषात्मकसंवेदित्वं ज्ञानादेव
 स्मरणं तत्तु तथैव घटस्मरणसामान्यप्रसङ्गे अनुगततत्तत्सुदज्ञानत्वेन उद्वाधकस्य हेतुतया तस्यैव ज्ञानदशाया मुद्वाध

वा. ६

कविरह... क
वसंस्कार... क
वागेरवानव... क
वृत्ताया तन... क
तिनि... क
शयित... क
वमान... क
धीजन्य... क
तस्य... क
शेष... क
त्वय... क
प्रय... क
रक... क
हृद... क
शेष... क
याग... क
कान्य... क
त्य... क
तिसा... क
नदानि... क

६

स्वाहेतु... क
सम्... क
जाति... क
कप... क
तिमे... क
त्यगुली... क
नोष... क
तुता... क
शस... क
कृति... क
केतु... क
षय... क
तोप... क
पाभा... क
कुर्य... क
नेद... क
वक... क
संस्... क
दिति... क

सत्वात् माहृदयप्रोक्तवृत्ताया संस्कारद्वयवत्त्वात् तस्मात्तथापि स्मृत्यन्यज्ञानत्वेनैव संस्कारकत्वं वाच्यं अनन्तसंस्कारकत्वं
नापेक्षया स्मृत्यन्यत्वं संस्कारगत्वावच्छेदकत्वेति प्रवेशोक्त्या ध्यात् अनन्तधार्मिकत्वं नाविरुद्धं लोबानुरोधेनावच्छेदक
बुद्धे रसहिष्ठताया भाववृत्तिवृत्तयैव तत्तज्जन्यत्वेन ध्वंसप्रतिकारणतापत्त्या ध्वंसानामनन्तध्वंसस्वीकारप्रसंगात्स
रणान्यत्वं प्रवेशे तदप्रसक्तान्तोपेक्षाभेदानिवेशाच्चेति तदसत् स्मरणव्यावृत्तरूपेण संस्कारप्रतिकारणतायापु
नः पुनः स्मरणानुद्बोधविशेषसहकारिकदृढतरसंस्कारानुपपत्त्या तत्साधारणरूपेणैव कर्मणतायाः कल्याणीय
त्वात् तत्कल्याणैव + क + स्मृतः संस्काराश्नाशकतस्य वशोपगतव्यवृत्तात् कालस्य तद्व्यतिरेकेण विषयानुपहितसंस्का
रनाशकताया गोरवात् एतेन प्रतियोगिमात्रस्य नाशहेतुत्वे घटादीनां द्वितीयस्येण विनाशस्य घटादिव्यतिरेकेतरस्य
वस्वीकारे गोरवात् समवायिनाशोद्भव्यादिनाशत्वं तस्मृतिजन्यानन्तसंस्कारोपगमेन गोरवात् तस्याः संस्का
रविरोधितमुपगतव्य द्वितीयाधनुर्भवजन्यसंस्कारव्यतिरेकनामपि कल्याणाय गोरवात् संस्कारस्यैव वा तद्विरोध
त्वकल्याणीयं व्यक्ति कल्याणाय गोरवनिरासकतिरिक्तकार्यकारणभावा नुपगमे कृष्णभगापत्तेरिति परास्त दक्षि
तसंस्कारानुसंसास्मृतः संस्कारविरोधितायोगात् समूहालंबनजन्य घटपटोभ्यां रविस्मरणे जाति तदुभयसमू
हालंबनेन न्यसंस्कारनाशोद्भव्यादिनाशोद्भव घटस्मरणस्यापि नाशसत्वात् अनन्तरघटसंस्कारभावनेन स्मरणानुपपत्त्या स
ंस्काराधी + स्यापि संस्कारविरोधितासंभवात् सामान्यतः संस्कारप्रति संस्कारत्वेन विरोधितस्य असंभवदुक्तिर्कृत
या तदुपपत्त्यसंस्कारप्रति तथाविधसंस्कारत्वेनैव तस्य कल्याणीयतया संस्कारविषयता प्रतिक्षेपानुयोगाच्च
एवं विपरीतज्ञाननाशतावच्छेदकतयापि संस्कारविषयता सिद्धिः समानधार्मिक घटादिविषयक संस्कारत्वस्य घटा
भावादिति श्रव्यनाशतावच्छेदकत्वात् तादृशघटादिज्ञानजन्य संस्कारस्य तथापि गोरवात् न च स्मरणानुपपत्त्या
रनाशोद्भव्यादिनाशः तत्तन्नाशसंस्कारवृत्तिजातिविशेषस्य नाशतावच्छेदकत्वेन कल्याणीयत्वात् न च कालादीनामनु
गतरूपेण नाशतावच्छेदकजातिविशेषोपगमस्य आवश्यकत्वात् उभयनाशसमूहालंबनसंस्कारवि
वारणाय स्मरणानाशतावच्छेदकजातिविशेषोपगमस्य आवश्यकत्वात् उभयनाशसमूहालंबनसंस्कारवि
शेषे जातिस्फेरापत्तिनाशकनीयं द्वयोरेव जात्याः समूहालंबनव्यावृत्तत्वात् तादृशसंस्कारस्य च अगमाकालादि
नाशतोपगमात् ननु एवमपि विपरीतज्ञान स्वजातिबध्यज्ञानादितसंस्कारनाशमिति अतएव शाब्दादितत्त्वज्ञानं

ऐषाविशेषाधीनमिध्याधीजन्यवासनानाशः तथाचघटाभावनिश्चयलोकादिकृत्वाभुपनिश्चयस्य घटप्रकारकचाक्षुषजन्यसंस्कार-
 रतं घटाभावनिश्चयसामान्यस्य च लोकादिकादीतरघटादिप्रकारकधीजन्यसंस्कारत्वेनाशयतावच्छेदकमुपयमिति किं तस्य विषय-
 त्वेति मेवं पटादिगोचरपटोपेक्षाजन्यसंस्कारस्य घटाभावधीनाशयतावारणाय घटादिविषयतातयाविधसंस्कारवस्थेयता-
 शयतावच्छेदकत्वापगमात् तत्तदुपेक्षान्यघटादिधीजन्यसंस्कारनिवेशे गौरवात् एवमुक्तत्वादिधीजन्यसंस्कारमात्रस्य वतोदशावनि-
 श्चयश्चाशयतया तत्रमुक्तत्वादिविषयकसंस्कारवस्थेयवच्छेदकत्वसंभवः न च अनेकधर्मप्रकारकधीजन्यसंस्कारस्यैकधर्मा-
 भावनिश्चयादिना नाशवारणाय तत्तद्व्यतिरेकेनैव नाशयनाशकभावः कल्पनीय इति वाच्यं विषयांतरधीजन्यसंस्कारणि-
 नाशकताघटकसामानाधिकरण्यसंबधेन घटादिनां निश्चयसत्ता तस्य ततो विनाशवारणाय प्रतियोगिता तत्तद्व्यति-
 रेकसहकारित्वकल्पनावश्यकत्वेन पटादिप्रकारकसंस्कारवस्थेयनाशयतावच्छेदकत्वेन प्रकारिभूता ये धर्मास्तत्रभाव-
 निश्चययदितसामग्र्या एव समूहालवनसंस्कारनाशप्रयोजकत्वेन अनुपपत्तौ भावः यद्वासमूहालवनानादिकसं-
 स्कारस्य तत्र धर्मप्रकारकत्वापगमे तस्यैकधर्माभावनिश्चयनाशयताभावात् तादृशनिश्चये तादृशतत्र धर्मप्रकारकस्मरणा-
 पत्तेः प्रकारभेदेनैव संस्कारभेदे भिन्नतयाः अथेवं विषयभेदमिना जातिविशेषा एव नाशयतावच्छेदकतया स्वीक्रियतां किं सवि-
 षयतयन्निवेद्यं विषयभेदेनाशयनाशकभावभेदे गौरवादिजातीयसंस्कारनिष्ठप्रतियोगितासंबधेन नाशप्रतित्व-
 समानाधिकरण्यस्वीयविशेष्यताविशिष्टविशेष्यताकलाभयसंबधेन सामान्यतानिश्चयसंबधेनैव कारणताकल्पना-
 या एव युक्तत्वात् विशेष्यतावेशिष्टमेव स्यावच्छेदकावच्छिन्नतत्त्वनिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितानुयोगितासं-
 बधवाच्छिन्नप्रकारतावच्छेदकरूपावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितसंबधाभ्यामुपादेय घटाभावादिविषयकसंस्कारादि-
 घटाभावाभावानुद्वादिनिश्चयस्यैव नाशयता ननु घटवानिहादिनिश्चयनाशयः यदि च तादृशसंस्कारस्य घटवानिहादि-
 निश्चयनाशयत्वमप्यनुभवसिद्धं तदा विशेष्यतावेशिष्टमनियामकद्वितीयसंबधस्य निरूप्यप्रकारतानिरूपितत्वस्य-
 निरूपितप्रकारतावच्छेदकावच्छिन्नाभावत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितत्वान्यतरत्वेन निवेशात् नदोषः न चैवंपुरेस्ते-
 णापि विपरीतज्ञानलोकादिकप्रसङ्गाहितसंस्कारनाशपत्तिरिहाशंकनीय तल्लोकादिकप्रत्यक्षजन्यतत्प्रकारकसंस्का-
 राजन्यसंस्काराणामेव विपरीतनिश्चयसामान्यसहकारित्वात् एवं संबंधघटकाभावाविषयतां लोकादिकत्वेनाशय-
 चाक्षुषादिजन्यविजातीयसंस्कारनिष्ठप्रतियोगितासंबधेन नाशप्रति-चाक्षुषादिविपरीतनिश्चयस्य कारणत्वं क-
 ल्पनीयं तस्य च चाक्षुषादिजन्यसंस्कार एव सहकारीति न तावदिति जन्यसंस्कारश्चाक्षुषादिविपरीतनिश्चयनाशय-

१
 २
 ३
 ४
 ५
 ६
 ७
 ८
 ९
 १०
 ११
 १२
 १३
 १४
 १५
 १६
 १७
 १८
 १९
 २०
 २१
 २२
 २३
 २४
 २५
 २६
 २७
 २८
 २९
 ३०
 ३१
 ३२
 ३३
 ३४
 ३५
 ३६
 ३७
 ३८
 ३९
 ४०
 ४१
 ४२
 ४३
 ४४
 ४५
 ४६
 ४७
 ४८
 ४९
 ५०
 ५१
 ५२
 ५३
 ५४
 ५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२
 ९३
 ९४
 ९५
 ९६
 ९७
 ९८
 ९९
 १००

[illegible]

सं. वा. २

नरप्रसङ्गानिर्वाये विशेषदर्शनस्येहेतुते विशेषदर्शनविना विपरीतज्ञानेन नरप्रसङ्गनिर्वायसामान्यापत्तिर्द्वारेव वि
परीतज्ञानासत्त्वशायाप्रसङ्गानिश्चयपत्तेयविशेषदर्शनाप्रतिनाया एव तन्निकर्षादिघटितसामग्र्याः प्रसङ्गानि
पीयोत्तानि प्रयोजकतायाः उन्नीकुरणीयत्वात् तस्याश्च विपरीतज्ञानस्य असत्यविशेषदर्शने सुधटत्वात् अ
थ विपरीतज्ञानानुत्तरप्रसङ्गानिर्वाये विमर्शितज्ञानाभावोक्तः तथाच विपरीतज्ञानाभावघटिता विशेषदर्शनघटिता
ह्यसामग्री प्रसङ्गानिर्वायसामान्यासाद प्रयोजिका इति चेन्न हि आयात विपरीतज्ञानस्य प्रसङ्गानिर्वायप्रतिबध्
कत् एव विशेषदर्शनस्य उन्नेजकसुमेवाचित न चैवमपि विशेषदर्शनाभावविशिष्टविपरीतज्ञानाभावहेतुतापि
क्षया लाघवेन विशेषदर्शनहेतुता सिद्धिरिति वाच्यं तथास्य तिसर्वत्रेव प्रतिबध्ककार्कीनकार्ये उन्नेजकहेतुतापि
स्या सिधाधिविषावेरु विशिष्ट सिध्दसावादिना अनुमितिहेतुता विलम्बप्रसंगात् एवंमिन्नविषयकप्रतिबध्प्रति
सिद्धिबाधादिरूपप्रतिबध्कभावाविशिष्टबन्धव्याप्यवेनापरामर्शादिरूपानुमित्यादिसामग्र्या अपि प्रतिबध्क
त्वमुक्तिद्येत तुल्ययुक्त्या तादृशपरामर्शकार्कीनघटादि प्रसङ्गबन्धव्याप्यनुमिति विरोधितेन सिध्दादिकारणतया नि
बोहात् तस्माद्विपरीतज्ञानोत्तरप्रसङ्गानिर्वायोदर्शितरीमेववारणीयः विशेषदर्शनाभावविशिष्टविपरीतज्ञानप्रति
बंधकतामृतमपिन युक्त गौरवात् युक्ति विरुद्ध एतदशयने व दीधितिकता भिमसंशया नरप्रसङ्गप्रतिविशे
षदर्शनस्य हेतुमत इत्युक्त्या विशेषदर्शने हेतुहेतुस्वरसः सचितः विपरीतज्ञानस्य निश्चयत्वेनैव प्रतिबध्कता प्रसङ्ग
रुद्धत्वेन अलौकिकचक्षुषत्वादिकेमेव तत्प्रतिबध्प्रतावच्छेदक ननु प्रत्यक्षपरोक्षसाधारणमलौकिकज्ञानत्वे आह
यं प्रसङ्गादुरोधेन चाक्षुषतस्या दर्शनसादि प्रकारके छाना मुनेजकत्वे स्यात्पर्यवस्यता तासामेकत्रोत्तरकत्वे चाक्षुष
धाकोलस्मारनाध्यापनेः पृथग्जन्तकीकृतपृथक्प्रतिबध्कताना मुपगतव्यतया अनुगतधर्मस्य प्रतिबध्प्रतावच्छे
दकत्वे चाक्षुषादीनां विरुद्धविशिष्टबाधाभावात्स्य आहार्यस्य दर्शनादेव निवारता न च आहार्यस्य प्रतिबध्प्रताव
च्छेदकत्वे निवेशेनेवोपपत्तौ इहाना मुनेजकसुमेवोपपत्तौ इति वाच्यं इहान्यभिन्नवरूपानां आहार्यस्य निवेशे आ
हार्यज्ञाने विशेष्यछाहत्ताकस्य नापत्तेः अनुरातरूपेण हेतुत्वे अतिप्रसंगात् न च तत्कल्प्यमनिसंभवति अना
हार्यचाक्षुषादेव निवारता न च विपरीतनिश्चयान्तरचाक्षुषहेतुः चाक्षुषछाहत्ताजन्यतावच्छेदकतया न च निवार

इति वाच्यं तुल्ययुक्त्या बाधगेचराप्रामाण्यज्ञानस्यापि बाधकार्कीनचाक्षुषादे हेतुतापत्ता तदधीनचाक्षुषादेव निवारस्य
द्वारेव तात् उन्नेजकतामात्राच्छेदापत्तेश्चापरोक्षरुद्धत्वेन विपरीतनिश्चयस्य परोक्षतावच्छिन्नप्रति पृथगेव प्रतिबध्कत्वमपरो
क्षत्वेन प्रसङ्गान्यतज्जातिविशेषएव न च अनुभवत्वे जात्यासंकरानपरोक्षज्ञातिरिति वाच्यं प्रसङ्गाभिन्नानुभवमना
भावात् अनुमित्यादेतां विद्यापणं अनुभवव्यवहारस्य च स्मृत्यस्य ज्ञानवरुपाधिनिबन्धनतादिसल प्रसंगगतविचारबाहु
ल्येन अत्र विचारयितेन योः साध्यासाधनभेदेन भिन्नतया सामान्यानुमिति बाधव्याप्यपर्वतनिश्चयत्वेन हेतुताभावात् लक्षणे
असंभवः न च बाधव्याप्यपर्वतनिश्चयसाध्यावच्छिन्नकारणताघटितलक्षणेतात्पर्यान्निरोधइति वाच्यं आलोकलिंगकानुमितौ व्य
तिचारेण तथाकारणताया अप्यसंभवात् यनुकारणत्वस्य कार्यतावच्छेदकारणतावच्छेदमेदनभिन्नतया निमित्ताधारण
धर्मस्य कार्यतावच्छेदकत्वादिमत यथानि सत्यन्ति परिहास्येन तत्साधारणधर्मस्यापि कार्यतावच्छेदकत्वमुपपद्यते इति तदसत्
निसव्यक्तव्यपहितपूर्वक्षणाप्रसिध्दापरिहास्येन चामात्रेण अन्यत्राव्यक्तिपरित्यागपटादिपरित्यागेन पटादिसाधार
णधर्मस्यापि दंडादिकार्यतावच्छेदकत्वापत्तेर्द्वारेव तात् अथ अन्यथाप्येति ज्ञानादीनां कारणत्वापत्तये प्रतियोगिवैय
धिकरणघटिततत्त्वशेषाच्यं तथाच नोक्तव्यमिचारः आलोकलिंगकानुमितिसमानाधिकरणस्य धूमपरामर्शभा
वस्मात्तथासात् इति चेन्न कारणताया प्रतियोगिवैयधिकरण्यनिवेशे ज्ञानत्वावच्छिन्नसमानाधिकरणस्य इहान्यभावात्
अतथातुन ज्ञानत्वावच्छिन्नप्रति इहानादिनापि हेतुतापत्तेः न च अनन्यथासिद्धलक्षणेनैव तद्वारणमिति वाच्यं तथास
तिनियतपूर्ववृत्तिहेतुलक्ष्येव वैयर्थ्यापत्तेः न चैवं अव्याप्यहेतुः कथं कारणतानिर्वाहइति वाच्यं कार्यस्य स्वयंवहित
पूर्वक्षणावच्छिन्नसमानाधिकरण्यसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताक प्रतियोग्यभावविशिष्टत्वस्य कारणताघटकाभा
वविशेषणत्वेन तानिर्वाहतात् एवंच आलोकलिंगकानुमिति समानाधिकरणस्य धूमपरामर्शस्य तादृशवि
शेषणात्तांतेनोपपत्तौ द्वारेव तात् न च धूमपरामर्शजन्यतत्तदनुमिति निरूपितसमवायस्य कार्यतावच्छेदक
संबंधसंबंधज्ञानव्यभिचारइति तदसत् तथासत्तिरक धूमपरामर्शस्य हेतुत्वधूमपरामर्शजन्यतदनुमिति निरूपित
समवायनानुमित्यापत्तेर्द्वारेव तात् न च तत्तदनुमिति निरूपितसमवायनानुमिति निरूपितसमवायनानुमिति निरूपित
तुहात् न दोष इति वाच्यं तथासत्तिरक धूमपरामर्शस्य हेतुत्वधूमपरामर्शजन्यतदनुमिति निरूपितसमवायनानुमिति निरूपित
स्वाव्यवहितेन नरक्षणासत्तिकत्वं संबंधेन धूमपरामर्शविशिष्टानुमितेप्रति धूमपरामर्शहेतुत्वहेतुत्वकल्पना नोक्ते

४६
वाभिचारइति सकलसंमतमपि परास्ते एकधूमपरामर्शस्वेतदयधूमपरामर्शघटिता व्यवहितोत्तरक्षणासुति
राक्षसं. कलसंवेधेन धूमपरामर्शविशिष्टानुमितरापनिवारणाय तत्तदनुमितिप्रति तन्मत्परामर्शहेतुस्य आवश्यक
१२. ते धूमपरामर्शहेतुन उन्नीतस्य हेतुहेतुमानाभावात् इति पुण्यस्तं करोपनाम कमहदिवपेदितविरचितोयैवार्थः